

V svet.

Spisal dr. Ahasverus.

I.

Dragi mladi prijatelj moj! Pišeš mi, da nameravaš oditi v svet ter želiš nekoliko pozvédeti, kakó naj bi se ravnal, da bi, kolikor možno, ognil se velikih nezdod. Ti meniš, da bi ti nasvétí, ki so posnetek iz dejanskih izkušenj, mogli več koristiti, nego modra pravíla, katera nahajaš v knjigah in katera so zvečine posnetki golega modrovanja. Rad, prav rad bi ustregel želji tvoji, vender bojim se, da ti vsi nasvétí moji ničesar ne bodo koristili, ker vsakateri človek, ki gré v tuji svet, v novo življenje, v neznano mu razmerje, mora si več ali menj sam iskati svoje poti, po svojih izkušnjah — dasi bridkih — vzgájati se, učiti se in spametovati: to je usoda samosvéstnega možá — no, kdor pa ni samosvésten, ta nikdar ne zapuščaj svojega dóma!

Vender kakor dobri zemljevidi morejo kazati prave poti razumnemu potniku v daljnem tujem svetu, takó je tudi, kar se tiče duševnega potovanja. Nasvétí izkušnega prijatelja nam niso nekoristno vodílo, in zato ti nameravam podati tukaj nekoliko opazek, katerih se moreš ob dotičnih prilikah spominjati in jih porabiti, kolikor bi se ti dozdevalo prikladno. —

Ti, prijatelj moj, mlad mož si, čilega duhá in telesa, kar ti je lahko povsod prvo priporočilo. Šolskih naukov tudi nisi zanemarjal; čemur te je dosedaj šola mogla naučiti, temu si se vrlo naučil, to ti daje potrebno zadovoljnost in srčnost stopiti v najtežjo šolo, v svet.

Ti si, kakor bi moral biti vsakateri veljaven mlad človek, oduševljen za vse, kar je lepega, dobrega in blagega, ter poln zaupanja, da dosežeš postavljenec si nazore. Na podstavi tega čutenja in miš-

ljenja te vzveličuje troje božjih čednostij: véra v to, da je mnogo dobrega, lepega in blagega na svetu; upanje, da si priboriš mnogo tega, kar je dobrega, lepega in blagega; ljubezen, katera ti pomaga zmagati vse težave, ki so na poti k dobremu, lepemu in blagemu smotru. Bog hóti, da te teh troje vzveličavnih čednostij nikoli ne zapusti, da ti jih svet ne skalí in ne zaduší!

Najprej, prijatelj moj, moraš pa določno védeti, kaj uprav hočeš. Razumnemu človeku ni važnejšega in potrebnejšega pravila v življenji, pa naj so njegovo razmerje in njega okoliščine kakršnekoli, nego védeti, kaj hoče; a véruj mi, da je le malo ljudi, ki resnično vedó, kaj hočejo. Ako pa mi ti brž odgovoriš: jaz vé, kaj hočem — hočem v svet! — povém ti naravnost, da se zeló motiš. — Dokler si človek ni odločil točnega smotra in konca svojemu stremljenju, dokler si ni prikrbel potrebnih pomočkov, dokler si ni razjasnil potij, po katerih resno hoče doseči svoj smoter — dotlej ne vé, kaj hoče.

Torej, kaj je tvoj smoter v svetu? Ali si že stavil in dobro preišljeno si odgovoril to vprašanje? Ali že tudi véš, kakó moreš doseči zaželéno svrho svojo? Ako se še v teh stvaréh nisi pospravil, podoban si človeku, ki gré z ladjo svojo na veliko morje brez magnetne igle, brez smotra in konca, in se tam brez prave, določene poti izročí v oblast vetróvom in valovju na srečo in nesrečo. Žal, da je večina mladeničev podobna takšnim lehkomišelnim mornárjem! — Ne véš, kaj hočeš, ako mi praviš: »hočem v svet spoznávat svet«. Podoben si zopet prej omenjenemu mornárju, ki bi rekel: »hočem na mórje spoznávat mórje«. Namen spoznavati svet brez točnega smotra je nerazumen, meglén — nonsens — ali k večjemu pojem za prazno metafizično razmotrivanje, nikakor pa ne na praktičen prid mlademu človeku, kateremu se je še uprav boriti za vredni obstanek svojemu življenju na tem »trdem svetu«.

Prijatelj moj, nujno ti naglašam izrek starodavnega modrovanja: »Spoznavaj samega sebe!« To pravílo nikakor ni zračno, kakor je mnogo drugih še takó lepó zvenceh, temveč vselej je bilo in vselej bode eminentno praktično vodilo vsakateremu razumnemu življenju. Premišljuj najprej, kaj si in potem, kaj moreš in kaj hočeš kdaj biti, spoznavaj svoja svojstva, kreposti svoje in slabosti. —

Ti, mladenič, ki ravno nameravaš oditi v svet, sevéda v njem še uprav nisi nič. Najprej ti je torej treba védeti, kaj hočeš in kaj moreš v svetu postati, t. j. vestnó preceniti zmožnosti svoje ter spoznati, katero mesto si kos doseči in častno zavzemati. Pojdi v svet z jasno določenim načrtom, posebno ti, ki se nisi poródil v bogastvu,

in ki moraš zatorej takorekoč še sebe iz samega sebe stvariti — pojdi v svet po odločno si izbrani dosežni košček svetá, sicer se ti bo godilo, kakor detetu, ki po luni in zvezdah izteguje ročice svoje ter se toguje, da teh svetlih igrač ne more doseči.

Mladi človek, v katerem cvetó vse telesne in duševne moči, čuti se, rekel bi, vsega zmožnega. Cvetočemu, kakor je sam, dozdeva se v ljubkem cvetu ves svet in vse na svetu dosežno, kar poželjivo upa. Mladenič, ki je ravnokar izkušnje svoje srečno prebil, čuti se učenejšega nego vsi njegovi učitelji, in mladostni lajtenant važnejšega nego sivolasi maršal. To srečno, s samim seboj zadovoljno čustvo vsezmožnosti svoje je blágo, neprecenljivo in neizmerno potrebno svojstvo mladosti; to čustvo budí v mladem človeku vzvišene idejale, onó ga vzpodbuja k tem uzorom ter mu daje srčnosti in moči boriti se z zaprekami, katere se mu stavijo na poti k zaželjênemu smotru. No, dasi je to blagodejno svojstvo mladosti neobhodno potrebno, vender ji brez pravega meríla in razsodka more le malo koristiti; méri in pretehtaj mladenič vse svoje zmožnosti in spravi jih potem na pot, za katero jih najdeš najpripravnejše, da ne zajdeš na krivo cesto, na kateri bi onemógel ali iznenádejan obupal. Mnogo se namreč grešéva v tem, da se mladi ljudje brez premisleka in brez pravega poznanja svojstev svojih lotijo stvari, za katere nikakor niso sposobni, ali pa le v mali meri slabo pripravi, zato pa potem v svojem neuspehu obupajo in propadejo.

Duša mladostni vsezmožnosti je vender volja, pravo, živo, krepko notranje hotenje. Ob priródnih mejah in pogojih je vse možno, kar se resno hoče.

Prava vztrajna volja je čudotvorna moč, ki povelíčuje človeka v gospodarja stvarjenju in v stvarnika v stvarjenji. Kakeršne je človek volje, takšnega je značaja, takšnega življenja in delovanja — takšni so njegovi uspehi v materijalnem in moralnem oziru. Značaj in usoda pojedincev, kakor človeških skupín, celih národov se izraža po dotični volji. Možje junaki in gospodarji »tega svetá« so možje jeklene vztrajne volje; ljudje slabotne, omajíve volje so mehki značaji, omahljivci, veterinjáki ter morajo biti pokorni služabniki samosvéstnim in krepkovoljnim veljákom. —

Ker pa je volja svojstvo tóliko odločilne, neizmerne važnosti, pač se mora vprašati in premišljovati: je li ta čudotvorna moč človeku samó prirojeno svojstvo, ali pa se mu more tudi prigojiti in privaditi. — Volja sama po sebi je brez dvojbe prirojeno svojstvo, pri-

rodni nagon v večji ali manjši meri vsem živalim; no uprav zato se more in — »mora« — kakor vse druge duševne in telesne moči človeške tudi vzgajati, razvijati in krepiti. Menda ni plemenitejše — dasi tudi ne težje — naloge nego je vzgajati in krepiti voljo takó svojo kakor zaupanih komu gojencev in v obče vsega národa. Naša usoda se ravna po svojstvih volje naše: te resnice ne pozabi nikdar, mladi prijatelj moj! Uvažuj jo ob vsakem koraku, ob vsakaterem podjetji. Mi Slovenci pa še imamo posebnih vzrokov jekleniti svojo voljo, da bode za dobre naše namene krepka in vztrajna, da bodemo kdàj samosvoji gospodarji; saj le predolgo nam je bila mehka in omajiva — in zato smo stokali — in še stokamo pod težko tujčevo petó. Bodi vztrajen v vsakaterem podjetji, ne bój se nobenih zaprek, katere ti zvršenje ali rešenje podvzete naloge zavirajo; gotovo dosežeš zaželèno svrho, ako se ne bojiš potrebnega truda, brez katerega se itak ničesar znamenitega ne more doseči — ter če ne cépiš in razpršuješ takó svojih močij, da se zajedno lotiš nekaterih podjetij, katerih zahteva vsako celega možá. Ravnaj se, kakor razumen vojskovodja: drži se zajedno jednega podjetja ter premagúj z združenimi močmi posebej jedno zapreko za drugo. Fizijološki kakor psihološki vzroki so, da mladina v kipečem svojem razvijanju po vsem, kar se ji pokaže zanimivega, zahrepení ter takoj brž želí predmet objeti. Kdo bi tega vsehotenja še ne bil izkušal sam ali ga ne bil opazoval na mladini? Kdor pa si premnogo vpestí, malokáj obdrží; — takó mladič, ki se je n. pr. lotil učiti se petim, šestim, sedmim — desetim jezikom, dasi nadarjen, obnemore in obupa in se napósled nobenemu prav ne naučí. Takšni mladiči pa smo v mnogoterih ozirih še tudi mi stari Slovenci; le prepogosto ne dosežemo nobenega pravega smotra, ker smo si jih zajedno desetero postavili. Rešuj in iznébi se, mladi prijatelj moj, tega, rekel bi, našega podedovanega greha.

Razmotrujva še dalje, kakó ti je treba pripravljati in pripraviti se za svet. Ti še v svetu, v katerem hočeš nekaj postati, nisi nič; iti pa hočeš v svet, da se v njem ukoristiš. Dobro! Pa védi, da se v svetu veljava le za veljavo, korist le za korist prodaja in dobiva: treba ti je torej sebe samega, t. j. duševne in telesne moči svoje prestvárajati v takšno veljavo, v takšne koristi, kakeršnih svet potrebuje in rad kupuje. Kolikor več veljaš, tóliko več zánje, záse skupiš in stržíš. Mnogo in bridko se toži na staro resnico, da človek le tóliko veljá, kolikor plača; — no jaz pravim brez togovanja, da človek le tóliko veljá, kolikor koristi — in to pravílo, mislim, da je pravično ter da niti idejalnim nazorom kakor nobeni zdravi moráli ne nasprotuje.

Kadar v sebi čutiš in poznaš veljavo, kakeršne svet potrebuje in se je rad ukorišča, tečaj pa moraš tudi védeti, kakó ti je povse razumno in pošteno stržiti in spečati to veljavo. Dà, pravo za pravo vsakateri človek je trgovec samega sebe, veljave svoje; čim boljše in potrebnejše je to njegovo blagó, čim sposobnejši in razumnejši je kdo sam svoj trgovec, tem več záse skupi. Ker pa je takó — in takó je, akoprem bi se ta resnica marsikomu dozdevala hudo materijalistično trjenje — prigotavljaj se tedaj ne jedino za samó-po-sebi-veljavnega človeka, temveč tudi za prav razumnega trgovca: opazuj, kakó ravná spreten trgovec, h kateremu ljudje najrajši zahajajo, kateri svoje blagó najlože in in najbolje stržuje; ali da ti celó po domače povém: treba ti je védeti in proučiti, s čim in kakó se moreš v zadanem razmerji svetu najbolj prikupiti. —

Taktno in prikupno vedenje je vsakateremu človeku, najbolj pa mlademu, kateri v svetu želi šele kaj postati, neizmerne važnosti; pogostoma je vsa sreča ali nesreča odvisna jedino le od te umétnosti. Koliko po sebi sicer izvrstnih ljudi mine takó, da jih nikdo ne opazi, ali se nikdo zánje ne briga, ker se ne vedó pokazati svetu v pravi podobi, v tem ko se puhli bebci, kateri se znajo svetu prikupiti, močno šopirijo. Da torej, prijatelj mladi, ne bodeš podoben zlati rudi, katera surova ali v blatu skrita leži, temveč kovanemu cvenku, po katerem vsakdo hrepení, pridóbi si zato potrebni kòv na duhu in telesi, t. j. óno omiko in oliko, po kateri bode veljava tvoja svetla krožila po svetu, želéna in čislana, priljubljena in hvaljena. Človek, ki je samó v kateri stroki védež, a nima dostojnega, čednega in prikupnega družbinskega vedenja ter se zánje ne briga, gotóvo je *strokovnják*, vender zato še *nikakor ne omikan in olikan človek*; svet ga ima ali za sitnega jednostranca, čudáka, ali še za neotesanega suroveža in se ga ogiblje. Svet navadno sodi le po zunanosti; da je takó, vredno je sicer obžalovanja, ali takó je in midva ne moreva, kakor nikdo drug ne, tega dejánskega razmerja predrugačiti. Na pameti mora ti vselej biti, da se svet nikakor ne bode ravnal po tebi, temveč ti se moraš ravnati po njem, če želiš v njem krožiti; čimbolj si ogladil vse robotosti, neokretnosti in okornosti, tem lože bodeš krožil. Tvoje vedenje pa mora vselej biti primerno krogu, v katerem se sučeš; vsakatera človeška družba ima svoje navade in zakone, katerih si ne dá rušiti ali prezirati, bodisi da dojdeš med pohlevne preproste kmete, ali ohole, gizdavo nadute aristokrate, med burne vojake, ali mirne duhovnike. Vsak stan, vsako društvo, vsak spól, vsaka starost ali dóba človeška čuti, misli in dela po svoje, in kdor se ji hoče všečen ali

priljubljen družiti, mora poznati in v poštev jemati dotično čustvo, mišljenje in delovanje ter se z razumom in taktom ravnati po formah in navadah, katere so na mestu, ako so tudi sicer smešne in neumne. Opetujem ti: pridobivaj si zajedno k notranji veljavi prikupno zunanost, t. j. olikano vedenje, ki vsakomu ugaja, pa nikogar ne žali; ki ljudem, v tem ko jim ugaja, tudi imponuje. Nikakor ne misli, da resnemu in veljavnemu človeku ni kar dostojno uvaževati, kakó naj bi se nosil v tej ali óni družbi; kakó naj bi tu govoril in tam molčal, tu stal in tam sedel, kakó jel in pil, kakó naj bi se strigel in za to ali óno priliko oblačil; — vse to so res malenkosti, pa od malenkostij je sestavljen, in malenkosten je svet, in zato jih neizmerno uvažuje. Kdorkoli si je že pokusil kaj svetá, pričal bode, da mu je taktno in olikano vedenje pogostoma več koristilo nego vsa njegova učenost. Samóposebi pa se razumlje, da zunanja olika mora biti vselej združena s pravo duševno omiko; brez te je ta zunanji kòv ponarejen zlatnik od kupra ali medí, katerega ničevost tudi površen, malozvéden svet spozna in z zaničevanjem zavrže. Brez dušne plemenitosti in kreposti ni zunanje čednosti in ljubkosti. (Dalje prihodnjíč.)

Ob slovesi.

Oj, čému ti okó rosí,
Čepráv je prišel čas slovésa?
Obriši solzo iz očesa,
In duša naj se ti zvedri!

Poljubeč jeden, dva, še to
Privošči méni, deva zála,
Karkoli sva do zdaj sanjála,
Pozábljeno odslej naj bo!

Čemú bi upala, čemú,
Da srečno bova kdáj živela?
Pověj: pri méni li imela
Presrečnih dnij bi in mirú?

Oh, jaz v nesrečo sem zaklet,
Sedanjost méni je nemila,
In da cvetlic ne bo rodila
Prihodnost mi, to sam vem spet.

A preveč ljubim te, deklè,
V nesrečo nečem te zvoditi;
Če méni srečnemu ni biti,
Vsaj tebi sreča naj cvetè!

Zatôrej ne žaluj nikár,
Ti dèkle moje črnooko,
V slovó podáj mi nežno roko —
In srečna bodi vsikedár! —

Janko Leban.

V svet.

Spisal dr. Ahasverus.

II.

Stopivši v svet ne pozabi, da je svet neskončen labirint, kjer nasilnik Minotaver požira neopréznike, katerim ni ljubica Arijadna bistra opreznost. Da se v svetu ne izgubiš in ne pogubiš, bodi povsodi in vselej oprezen. Premisli vsakateri korak, ki ga storiš, oglej si vsakatero stopinjo, kam stopiš, da ne izpodrkneš, ali se nad podvrženo ti paklico ne spotakneš in ne padeš. Za to opreznost pa je spet potrebno, da opazuješ in proučuješ kar najnatančneje značaj, mišljenje in delovanje, kreposti in slabosti ljudij, s katerimi ti je kaj opravka, ker le po takšnem spoznavanju in spoznanju moreš občevati ž njimi varno ter ne v škodo svojo. Človeku, katerega ne poznaš dobro, nikoli mnogo ne zaupaj, in bodisi kdorkoli, naj te v tem ne moti ni stan, ni sijajno ime, ni družbinsko stališče, ni vabljiva prijava nepoznanih ljudij. V svetu vse hiti in teka za svojo koristjo; večina pa je brezvéstno sebična; ne uvažuje, kakó bi se pošteno okoristila, temveč poslučuje se v svrhu svojo vsakaterih pomočkov. Ako vidi, da ji moreš biti na korist, bode ti hlinila spoštovanje, prijateljstvo, ljubezen; toda bridko se bodeš kesal, če nisi spoznal sebičnih namenov in neoprežno, zvestosrčno zaupal lepemu videzu.

Mlademu, neizkušnemu človeku, ki prvič stopi v svet, nevarne so posebno družbe »letéčih« prijateljev in takoimenovanih »sijajnih« krogov; v prvih, ako ni oprézen, populi se mu do dobra perje, v drugih pa, če ni previden, naštuli se kakor Ezopova sraka. Perje tedaj pušča tu in tam — za škodo povrhu pa dobí še zasmehovalno pomilovanje. Vender, ko te opozarjam na nevarnost takšnih družeb, nikakor ti ne svetujem, da bi ne hodil v nje; nasprotno — jaz menim, da mlad človek, ki je že goden za svet, zahajaj v vsakatero družbo, toda vselej s potrebno opréznostjo ter z odločno krepko voljo, povsodi iskat poštene koristi, t. j. tam bistro in razumno opazovat ljudi in dogodke ter proučevati in spoznavati dejanjsko in navidezno razmerje, resnico in laž, čednost in grešnost, krepkost in spačenost, poštenost in licemérstvo, veljavo in puhlost, modrost in bedaštvo — da si po takšnem opazovanju popolnuje omiko in oliko in se oduševlja za vse, kar je dobrega in resničnega, čednostnega in veljavnega, a nasproti da se váruje surovosti in laži, spačenosti in nepoštenosti, puhlosti in brezpametnosti.

Z namenom, da se takó okoristiš, zahajaj v družbe kolikor le moreš; ako pa imaš kdaj družeb na izbero, izbiraj si vselej najboljšo, katera ti more biti v največji prid; toda kadar v družbi ne nahajaš nobene koristi, ne hodi v njo — tedaj bodi sam sebi najkoristnejši družnik!

Pri tem pa, ko ti najgorkeje na srce polagam opréznost pri vsakem koraku v življenji, premišljenost pri vsakem početji, rotim te ravno takó, da se vselej váruješ pogubnih slabostij: bojzljivosti in neodločnosti. Pravi mož se mora védeti za potrebno početje kar najbrže pametno odločiti in potem moško, srčno zvršiti početje svoje. Kdor namene svoje neodločno premecáva in, kar je bojzljivo začel, nezaupno opravlja, nikoli ne doseže prave svrhe in nikdar ne bode zadovoljen z delom in trudom svojim.

Vse življenje je neprestan, trd, neusmiljen bój. Za zmago v bóji pa ne zadoščujejo gole moči, v tem je treba voditelja razumnega poguma. — Brez poguma, brez prave srčnosti in pravega zaupanja v svoje moči ni zmage; brez zmage pa ni nobenega uspeha, nobenega dobitka: to je večni zakon, pisan v knjigi vse prirode. —

Dà, prijatelj mladi, kakor sem ti že pravil, da je za izdatne uspehe v svetu brezuvétno potrebna trda, jeklena, vztrajna volja, takó ti le z drugimi besedami ponavljam, da mnogo poguma, ki je izraz krepke volje, in mnogo poštene brezozirnosti potrebujemo — mi Slovenci. Mi Slovenci, mehkega srca, mehke volje, nežnega poguma — vzgojeni v skromnosti, v pohlevnosti in ponižnosti, prave krotke ovce za strížo vsakaterim pastirjem — mi, vajeni óne pobožnosti, ki je pripravljena sovražniku, kateri nas udari na levo lice, ponuditi še desno — mi Slovenci potrebujemo še mnogo mnogo poguma, prej negoli bodemo pravi možje ter uspešni v odlokih svojih in napórih.

Kdor hoče živeti častno, živeti mora pogumno; vse drugo življenje je nevredno životárjenje. Bódri in krépi si torej, preljuba mladina slovenska, pravi pogum za življenje! Kvišku srce in glavo, oduševljaj, osrčuj se na bój — na resni, trdi, neusmiljeni bój — pústi vse neslano jadikovanje o križih in nadlogah svetá — ne kúj, ne uvažuj nesrečnih »jóčnic«, pesmij in pesemc, katere obupno jočejo na nemilo usodo, na neizmerno zémeljsko gorjé! Takšna bolestna poezija, ki z resnično ali namišljeno boléstjo ljubkuje kakor histerična ženska s svojo boleznijo, takóva te ne mámi, zasmehuj jo! — Ali kakšen prid prinašajo takšni bolestni, sentimentalni pesniški proizvodi, ki že mehko voljo mladini še bolj mehčajo, brez njih že slabo zaupanje v samega sebe še bolj slabé, namesto rezkega poguma povelečujejo puhli obup, ki k radostnemu

bóju ne vzpodbujajo, temveč namesto zmage in veselja oznanjujejo propast in žalost! — Zatorej pa vi pravi pesniki, katerim je Bog dal srčnega petja dar, oduševljajte mladino na resno, nádepolno delo, bodrite ji pogum v neizogibnem, težavnem bóji, kažite ji gotovo in srečno zmago, plačilo za pošteni trud in težave — bodite blagi preroci blažje, lepše, srečnejše bodočnosti — bodite ji razumni, pogumni voditelji v obljubljeni deželo!

III.

Opozoril sem te, prijatelj mladi, naj te, kar se tiče opréznosti, nikoli ne moti nič stan, nič dostojanstvo, nič sijajno ime, družbinsko ali gmotno stališče, nič zaupna pozunanost kateregakoli človeka; sicer pa je uprav v teh odnošajih sila mnogo krivih, škodljivih, že zastarelo globoko ukoreninjenih napačnih nazorov, kateri neizkušeno mladino zavájajo radi na krive poti.

Vsakateri stan ima posebne svoje kreposti in slabosti; ni ga stanú v katerem bi se ne nahajali blagi, pošteni, kakor zlató čistí značaji — zajedno pa tudi hudóbe, lopovi in hinavske, licemérske spake. Išči torej človeka vselej le v samem človeku, v osebni njegovi veljavi, nikoli ne v razmerji, v katerem žíví, bodisi po sreči ali nesreči brez svojih zaslug ali krívd.

V preprostih, skromnih, takozvanih neomikanih plebejskih slojih in krogih nahajaš, véruj mi, pogostoma več resnično plemenitih duš, negoli med staro diplomovanimi plemenitaži — in takó mnogokrat med ljudmi, ki nič ne poznajo rimsko-katoliške dogmatike ter se štejejo za slabovérce, več pravih krščanskih čednostij, nego med dotičnimi doktorji, ako so tudi z mitrami posvečeni. — Kar se tiče družbovanja v obče, imej pravilo: ne sili, ne nudi se nikoli nobeni družbi; hódi v takšne, kamor te radi vabijo in te štejejo za ravnopravnega družnika. Pravi mož, ki si je v svésti veljave svoje, nikoli in nikjer ne moléduje ali ne berači za kakšno milost; povsodi, kjer mu treba, zahteva le pravico svojo, odklanja pa vse, kar bi se mu »milostivo« ponujalo ali »milostivo« pokloniti hotelo.

Vselej so pomilovanja in — zaničevanja vredni óni slaboumni plebejci, ki ne, da bi se družili z odličnjaki svoje vrste, temveč tišče v aristokratske družbe misléči, da se jim veljava ali uglednost povišuje po naslovih in stopinjah, na katerih stojé dotični aristokratje, kateri jih blagoizvolé »milostivo« vzprejemati v svoje družbe.

Ker so se v novejši dóbi nekateri aristokratje začeli tudi z nami plebejci Slovenci pečati in »premilostivo« se »animati« za nas in ker,

torej tudi ti, prijatelj mladi, prideš ž njimi posredno ali neposredno v dotiko, hočem ti nekoliko omeniti, kakšno mnenje sem jaz po mnogoletnem občevanji z aristokrati dobil o aristokratih.

Predno začenjam, moram omeniti, da naših v novi dóbi ustvarjenih plemenitažev še nikakor ne prištevam aristokratski kasti, govoril bodem le o staropergamentnih modrokrvcih.

V modernih državah, kjer bi imeli biti enakopravni vsi pošteni državljani, kjer so vitezi brez viteštva, baroni brez baronij, grofje brez grofij, knezi brez kneževín, ondukaj so vsi takšni naslovi — prav smešna anomalija. Človeku je ipak prirojena neka častiželjnost, takó da se večina ljudij želí od drugih na kakeršenkoli način odlikovati; vsakdo po svojem čutenji in mišljenji, prav po svojem nagonu. Res blágo, plemenito in odlično nadarjene osebe se želé odlikovati po odličnem, izdatnem delovanji v blaginjo in slavo národa svojega, domovine, države ali vsega človeštva; — vsakateri poštenjak se trudi, da pósle svoje opravlja vestno na občo zadovoljnost in pohvalo; — kdor pa nima zmožnosti ali volje iskati si odlike v resnični veljavi, šopiri se ali z lépo obleko in lišpom, ali z bogato — kakor tudi ubožno — sijajnostjo — ali nabira in loví vsakaterih častnih naslovov in redov — ali se košati s podedovanim starim svojim plemstvom, kakor bogatinov sin z imetjem, katero mu je nakopičil oče.

Po razsodu zdravega razuma je podedovano plemstvo brez svojih plemenitih svojstev in zaslug pač neprirodna odlika; historični razvoj državnega življenja in posebno človeško častiljubje ali odlikovanje-ljubje mu ipak daje velik, dasi nikakor ne upravičen pomen.

V monarhijskih državah je aristokracija potrebna dekoracija prestolu; — rekel bi nekako takó kakor gledališču kulise, ali vzvišenim kipom dekorativni, alegorijski podstavki. Monarh je glava državi, vzvišen nad vse podanike, izvór vsi sijajnosti. Njegova vzvišenost, blesk prestola njegovega se tóliko bolj povečuje, kolikor vzvišenejši so razni podstavki v raznih slojih. Čim bliže pa so ti podstavki prestolu, za tem častnejše se štejejo — in v državah, kjer niso vsi državljani enakopravni, ima vsakateri več ali menj povzvišeni sloj podrejene mu sloje za prosto podstavo vzvišenosti svoje, kar provzročuje nizdolu večje in večje tlačenje. Sicer pa — ali so v kateri državi državljani enakopravni? Nikakor ne!

Bistvo, obstanek in vidni izraz svoboščin je aristokracija. Dragi mladi prijatelj moj, ravnopravnost je prekrasen ídeal, za kateri se plebejci oduševljamo, toda nikjer utelešenega ne nahajamo. — Ako

bi aristokracija res sama-po-sebi bila kakšna vrsta boljših ljudi bodi-si v duševnem ali telesnem oziru, gotovo bi ji nikdo ne smel oporekati ali oponašati za večjo veljavo večjih pravic, ker to je umévno samó ob sebi, da kar več velja, ima vselej v razmerji k menj veljavnim stvarém prednost, takó n. pr. zlató pred srebrom, srebró pred svincem, svinec pred ilom; — vendar vprašanje je drugo: je li res moderna aristokracija boljša vrsta ljudi, ima li ona res sama-po-sebi večjo veljavo nego plebejska ruda — in sicer še po stopenih, kakor se vzvišuje nad prosti národ, ali je njena veljavnost le gola historična moda, sijajna navideznost in nadutost -- sama ob sebi le puhlost in ničevost?

Aristokracija se čuti izvoljeno izmed človeštva in povzvišeno nad druge ljudi, ki niso aristokratske krvi ter nimajo plemenitaških grbov in naslovov. Na kastno svojo odličnost je aristokracija brezkrajno ponosna; ta ponos jo sicer vzdržuje — pa tudi pogublja; iz njega izvira takó njena krepost kakor njena puhlost, tu njena veljava, tam njena ničevost — uprav kakor nanaša razmerje. Kadar imaš z aristokratom opraviti, bodisi vselej v svésti, da te smatra za inferijorno mu bitje. Aristokrat pa je prepričan, da ti izkazuje milost, če občuje s teboj, da te obséva lesk njegove kastne odličnosti — kar sevéda si moraš šteti v čast. To kastno oholost znajo sicer nekateri aristokratje — posebno ubožnejši — po potrebah in razmerji bolj ali menj prikrivati, svojstvo pa je ipak vsem, do dobra zakriti je ne more nobeden. —

Največje zlò, prava národna kuga pa je mnogobrojna kozmopolitična aristokracija — ta nima za národ, med katerim in od katerega živí, nobenega srca, nobenega čustva in nikakeršnega pojma za njegove svetínje in težnje. Národnost, národova zavést, národni jezik, národna omika, národni interesi — to so kozmopolitični aristokraciji povse nezmisljeni pojmi, katerim se le pomilovalno posmehuje. —

Iz navedenih razlogov svetujem ti za praktično življenje: kadar ti je občiti z aristokrati, bodi oprézen! Bodi, kar je možno uljuden, toda nikoli se ne ponižúj! Bodi, kadar treba, celó brezoziren, odločen in rezák, če hočeš, da te spoštujejo. Ako si pohleven, skromen, bojazljiv, neokreten, nesamosvésten — zaničevali te bodo in teptali.

(Konec prihodnjič)

in osrečuj mu življenje! On je vreden največje sreče na svetu. Srečna živita oba!»

Oklene se me ženka moja in se mi razjoka na prsih.

»Kaj se jočeš, Ivanka?« vprašam jo rahlo.

»Oh, takó te ljubim Makso! Ali si ti srečen z menoj? Ali bi ne bil morda srečnejši z Minko?« in ihtí mi na prsih, da ne more delj govoriti.

»Ivanka, kaj misliš? Jaz sem le s teboj srečen in ako si ti srečna z menoj. Tvoja sreča je moja sreča.«

Utolažim jo s poljubi in srečna se mi smehljá.

Zdaj se zajoče najino dete. Hitro poskoči in hití k zibéli.

Tudi jaz stopim za materjo. Utešila je je že in veselo se je nasmihalo srečni materi v obraz, kakor že mnogo dnij ne.

Sklonim se tudi jaz na posteljico in poljubim dete.

»Ivanka, kaj hočeva še več sreče na sveti? Ali nisva srečna? Jaz vsaj si ne želim ničesar več!«

»Tudi jaz ne!« reče mi óna in objameva se, skloniva čez sinka in poljubujé ga se igrava ž njim. —

V svet.

Spisal dr. Ahasverus.

III.

(Konec.)

Pred več nego poludrugim stoletjem je pisal slavni Jonathan Swift opazuvajé vzgojo tedanje mladine, da je vzgoja vselej slabejša v razmerji k imetju in vzvišenejšemu stánu roditeljev. Ako bi se ta mož vrnil dandanes na zemljo, prepričal bi se, kakó popolnoma prav je sodil. Minó stoletja, tisočletja, pa človeške slabosti in norosti ostajajo s človeštvom.

Človek je navadno takšen, kakor se je vzgojil; vzgaja se pa po roditeljih, po roditeljevih namestnikih, a največkrat in najbolj po svojih izkušnjah in okolnostih življenja. Visokorodni roditelji se ne pečajo sami z vzgojo svojih otrok, prepuščajo to skrb — kakor vse neu-

godne sitnosti z otroki — najetim odgojiteljem in odgojiteljicam. Pa, da bi ta gospóda res prépuščala vzgojo — ne samó sitnosti — večim in vestnim ljudem, potem bi bilo še vse dobro, ali kadar se otroci vzgajajo in šolajo domá, tedaj so uprav takšni roditelji, zlasti matere, pogostoma največja zapreka razumni vzgoji. Otroke hočejo imeti pri sebi za igračo, s katero se igrajo, kadar nimajo druge zabave in bi se dolgočasili. No, kaj se hoče. Roditelji, ki samí niso imeli nobene razumne vzgoje, katerih okolnosti življenja niso mogle izpametovati, brigajo se le za óno sijajno površnost in glumačno navideznost, katera je v modi, kateri so privajeni samí. Ob takšnem razmerji najumnejši in najvestnejši odgojitelj ne more doseči zaželenega smotra svojega; to, kar on uči, kar on uvažuje in poveljuje, to ni v dotični modi, to se ne ceni — to se od druge strani še pomiluje zasmehuje. Da je odgojitelj nižjega stanú, že to zadoščuje, da beseda njegova ni te važnosti v nazorih častnega, odličnega življenja, nego katerega koli visokorojnega salonskega brbljavca in namodnega gizdalina. — Sicer pa, če bi se navzlic vsem zaviram odgojitelju res posrečilo mladega človeka, recimo do osemnajstega leta, obvarovati vseh popačenostij — a kaj potem, ko se odgojitelj in gojenec ločita, ko je ta doslej nepokvarjeni mladenič kar mahoma popolnoma sam svoj gospod ter stopi brez voditelja v kolobar popačenega in zapeljivega svetá ali kar je še mnogo huje, ako za voditelje v svét dobí lakajske prilizune, kateri se »mlademu gospodu« le dobríkajo in na to gledajo, kakó bi najbolje ugajali njegovim vzbujačim in z mladostno silo razvijajočim se strastém?! —

Dosti je, da sem se aristokratske vzgoje teknil samó v obče, o nji natančno razpravljati bi bilo tukaj nemogoče, a končati hočem z odločno izjavo, da se med tituliranimi plemenitaši nahajajo tudi resnično plemeniti ljudje, ki se po čutenji, mišljenji in delovanji v vsakaterem oziru pokazujejo res plemenito vzvišene nad prosti svet, katerim slavno ime ni na bahanje, temveč na vzpodbujanje kazati se vredne potomce proslavljenih prednikov, odlikuje se dejanski v čednostih in krepostih, kakor so se oní za blaginjo človečanstva odlikovali. Vsa čast in ljubezen národova takšnim aristokratom! —

Iz domače zgodovine.

Piše Ivan Vrhovec.

V.

Zgodovina pošte na Kranjskem.

(Konec.)

Iz vseh ukazov Marije Terezije čutiš hrepenenje njeno, napotiti se na nov, do tedaj še nepoznat pot. Vse, kar je bilo starega — in to v vseh rečeh — vse razmerje minulih časov je prišlo pri ljudéh dôbe Marije Terezije v kaj slab glas. Kar so ukrenila in uravnala minula stoletja, zdelo se je tedanjemu svetu, da ni nič prida, ali če že to ne, da vsaj takó uravnane stvari, kakor so bile uravnane, ne veljajo dosti, ampak da jih je treba prestvariti.

Posebno jasno pa se razvida to prepričanje iz vsega hlastnega in krčevitega delovanja cesarja Jožefa II. In res je bilo takrat mnogo mnogo gnilega v javnem in zasebnem življenji. Imenovana vladarja sta res odpravila marsikaj nepristojnega, marsikaj, kar je kakor môra tlačilo avstrijske podložnike. Nič čuda, da sta obrnila vso pozornost svojo tudi na takó imenitno stvar, kakor je bila pošta, ki je dobila čisto novo lice.

Čestiti bralci so se o priliki tega ali ónega omenjenega ukaza preverili že sami, da je z Marijo Terezijo napočil tudi pošti nov čas in da je slavna cesarica nekaterikrat s prav veliko metlo pometla obilato kôpo nedostatnostij v kot. Najimenitnejši pa je bil odlok, v katerem je znižala dotedanjo poštarino. Ta je bila pred to cesarico jako visoka, dasiravno ne vém povédati, kolika. Cesarica je bila uverjena, da je vsekako previsoka. Za noben drug ukaz, tičoč se pošte, ni bilo treba tóliko poguma in tóliko gospodarstvenih pomislekov, kakor za znižanje poštarine, posebno zato, ker se vlada ni mogla iznebiti misli, da mora pošta državi nositi tudi dobiček. Tu je bilo treba srčnosti. Poštarino zmanjšati in vender nasiti vedno potrebno državno blagajnico! In Marija Terezija je bila tóliko pogumna; storila je ta drzni korak. Za njo ni imel noben avstrijski vladar več tóliko srca. Pač, njen neustrašni sin Jožef II. znižal je res nekaterikrat pristojbino pri vóžni pošti za ljudi, pa vselej je takšen ukaz svoj kmalu zopet umeknil. Minilo je vse 18. stoletje, minilo je še skoraj štirideset let našega drznega stoletja, predno se je upal zopet kdo lotiti te kočljive stvari:

znižanja poštarine. Neki Anglež je bil to, ki je v posebni knjigi predlagal, naj se določi za navadna pisma jeden »penny« (jeden groš) poštarine, toda s tem je spravil ves angleški národ na noge. V neštevilnih ljudskih shodih se je preresetaval ta nasvet, ni ga bilo morebiti društva, (naj si je stavilo že katerikoli smoter), da ne bi bilo pretresalo te stvari, polna plóha peticij je obsipavala angleški parlament. Še leta 1840. bila je torej ta stvar takó kočljiva, da je razgrela živce celó takó hladnokrvnemu národu, kakor je angleški. Marija Terezija pa je bila takó drzna že sto let prej.

a) *Pisemska pošta (Briefpost).*

Leta 1751. izšel je dotični patent. Da mora tisti, ki se pelje deset milj daleč, plačati več, nego óni, ki ga ima pošta oddati le jedno miljo daleč — to je takó jasno, kakor beli dan; ne smemo se čuditi, da se je postavila na to stališče tudi Marija Terezija, ko je določevala pismom poštarino. Razvrstila jih je po tem merilu v pet razredov; v prva dva je déla pisma, ki so šla na tuje, iz Avstrije. V tretji razred so bila uvrščena domača pisma (»inländische Briefe«), ki so šla od jedne vélike pošte do druge ali pa še dalje. Véliko pošto je imela Kranjska samó jedno, namreč v Ljubljani; nji sosedne vélike pošte so bile na Primorskem — Trst in Gorica; na Štajerskem — Maribor, na Koroškem Beljak in Celovec, na Hrvaškem — Varaždin, Zagreb, Karlovec in Reka. Pošte med Karlovcem in Ljubljano niso bile vélike pošte; mala pošta je bila torej tudi novomeška.*)

Poštarina za te vrste pisma je bila 8 krajcarjev, če pismo ni bilo čez pol lota težko; vsak daljni lot je plačal do 5 lotov po 16 krajcarjev, do 10 po 12, do 20 lotov po 4 in do jednega funta po

*) Dasi na nepravem mestu, hočemo vendar že tu reči, da so novomeško pošto ustanovili l. 1769. Prvi novomeški poštar je bil nekov Ivan Pober, za njim Josip in Fran Härtel in Anton Krenn. Urad je bil kupljena in zato tudi dedna pravica. L. 1798. kupil jo je od Krenna Josip pl. Fichtenau za 2800 gld. Dandanes pošta ni več podedovalna, vendar je še sedaj v tej rodovini.

S to trditvijo oporekamo sicer Valvasorju, ki pravi, da je imelo Novo Mesto že za njega dnij pošto. Valvasor nam je ohranil celó poštarjevo ime, toda, ker sta obe poročili popolnoma verjetni, zato moramo reči, da so posled Valvasorja pošto v Novem Mestu ali popolnoma opustili, ali pa se je zdela prestvaritev Marije Terezije takó temeljita, da je novomeški poštar po vsi pravici v neki prošnji do visoke vlade mogel pisati. »Die im Jahre 1769 errichtete Post in Rudolfswert — — habe ich am 29. November 1798 von Anton Krenn um 2800 fl. gekauft«. Med Ljubljano in Novim Mestom je bila l. 1769. samó jedna pošta: Hudo (Bösendorf) pri Višnji Gori; v Šmariji in Trébnjem je bila ustanovljena šele l. 1786., ravno takó tudi v Novem Gradu med Novim Mestom in Karlovcem; metliška pošta pa je takó stara kakor novomeška.

3 kr. Jeden funt težko pismo z vélike na véliko pošto poslano je torej n. pr. iz Karlovca v Ljubljano stalo 4 gld. 52 kr. To je ogromna poštarina, kolika je bila šele prej! Najlažje pisemce, $\frac{1}{2}$ lota težko in »malo pismo« zvano, stalo je 8 krajcarjev; in sicer je plačal 4 krajcarje tisti, ki je je dal na pošto, 4 pa óni, ki je je prejel, sicer je pa smel tudi odpošiljatelj, če je hotel, plačati vseh 8 kr.; ker denašnji denar takó malo plača, zato se nam ta vsota ne zdi bogsigavedi kakó velika, a teh 8 krajcarjev moramo ceniti po tedanji veljavi. Leta 1751. dobilo se je v Novem Mestu za 8 kr. dva funta najboljšega govejega mesá. Kdor je tedaj jedenkrat pisal, izgubil je dva funta mesá.

Če pismo ni šlo takó daleč, ampak le s kake male pošte na véliko, ali pa narobe, pa vender ne čéznjo, plačala se je zánje manjša poštarina, ali bolje rečeno, od malega $\frac{1}{2}$ lotnega pisma tudi še 8 krajcarjev, naslednji loti so bili pa cenejši: jeden funt težka pošiljatev tega razreda je stala le 1 gld. 52 kr. Še cenejša so bila pisma, ki so še pošiljala z male pošte na malo pošto, torej n. pr. iz Metlike v Trébnje ali Šmarije; prvega pol lota je stalo le 6 krajcarjev, jeden funt pa 1 gld. 14 kr. Takó visoka je bila poštarina še sedaj, ko je bila že znižana!

Pisma in sploh pošiljatve do petih funtov so prenašali jezdec in — to še v našem stoletji, težje pošiljatve so vozili na poštnih vozeh. Tarif zánje nam ni znan. Oddajanje pisem na pošto bi bilo gotovo zeló zamudno, če bi bil tičal tedanjim ljudem takšen pisavski vrag v prstih, kakor šegáče nas, zamudno bi bilo zato, ker se je moralo vsako pismo in poštarina zánje oddati poštarju v róke, kajti poštné ali pisemske marke so izumili šele leta 1819. na Sardinskem, in primeroma prav počasi je šla ta novost med svet. Vsako pismo je moral poštar vpisati v svojo knjigo ter zaznamenovati vánjo, koliko se je od njega plačalo. Ali k sreči je bilo videti naših prednikov le redkokdaj na pošti. Pred menoj leží računska knjiga novomeškega poštarja Josipa pl. Fichtenaua. Vánjo so vpisana vsa pisma, ki jih je odposlal ta mož od tistega dné, ko je pošto prevzel (dné 1. januarija l. 1799.) pa do leta 1810. Pošiljal jih je v Ljubljano, Šmarije, Hudo, Trébnje, Metliko, Novi Grad, Karlovec, Dobravco (Gutténhof), Brežice, Zaprešič in Zagreb. Posezimo po številkah bodisi katerega teh 10 ali 11 let, koli n. pr. leta 1804. Največ pisem so mu prinesli ljudje meseca novembra; plačali so od njih 184 gld. 47 kr. poštarine. V tem številu pa so vštete tudi pristojbine za prejeta pisma (Abgabsbriefe), kajti še jedenkrat poudarjamo to, da se je poštarina plačevala pri oddaji in pri prejemu. Te

številke so jako zanimive, ker zvédamo iz njih, da je imelo Novo Mesto to leto največ pisanja z Ljubljano. Med ónimi 184 gld. 47 kr. pa jih je 141 gld. 27 kr. samó za pisma v Ljubljano, na druge pošte je šlo kaj malo pisem, v Šmarije n. pr. samó za 16 kr., v Hudo za 32 kr., v Trébnje za ravno tóliko, v Metliko za 34 kr., v Novi Grad nobeno, v Karlovec za 48 kr., v Dobravo za 8 kr., v Brežice za 16 kr., v Zaprešič nobeno, v Zagreb pisem za 1 gld. 52 kr. Naši predniki so torej jako malo pisali.

Povédano bodi še, da je bil ta mesec za pošto najboljši vsega leta; celó malo pa je prinesel najslabši, to je bil mesec september. Priteklo je poštarine za navadna pisma v poštno blagajnico samó za 94 gld. 52 kr.; tudi ta mesec jih je oddal Fichtenau največ v Ljubljano: za 55 gld. 18 kr.; od pisem pa, ki so jih dobili iz Ljubljane na novomeško pošto, plačali so Novomeščanje pri prejemu 29 gld. 8 kr.; samó ljubljanska pisma so vrgla pošti torej 84 gld. 26 kr., korespondenca vseh drugih, góri omenjenih pošt pa samó 10 gld. 26 kr. Poštni dohodki vsega leta 1804. in sicer za pisma vseh 11 pošt semintjã niso bili večji nego 1424 gld. 13 kr.

Čudno je vplivala na pošto vojska leta 1809. Najboljši je bil mesec marcij; pripravljali so se Avstrijanci za bój s Francozi. Novomeška pošta je stržila za vsa pisma 189 gld. 36 kr., pa tudi to pot največ za ljubljanska pisma in sicer: 97 gld. 18 kr., za pisma, ki so šla v Ljubljano, 71 gld. 24 kr. pa za óna, ki so prišla od tam. Najslabša sta bila meseca junij in julij. Kaj pa se je godilo takrat na Kranjskem? Dné 20. majnika so Francozi zajeli Ljubljano; avstrijske čete, ki niso hotele takoj pométati orožja iz rók, umeknile so se na Dolenjsko in meseca junija in več nego polovico julija je bila vsa Kranjska na nogah. Pošta med Ljubljano in Novim Mestom je bila popolnoma pretrgana. Oba meseca ni odšlo na to stran niti jedno pismo. Najbolj so si Novomeščanje dopisovali s Karlovčani in Zagrebčani, a tudi to dopisovanje je bilo jako skromno. Précej pa, ko je bilo meseca julija sklenjeno premirje s Francozi, vsipati so se jela pisma v Ljubljano in iz Ljubljane v Novo Mesto, a tudi korespondenca z Zagrebom je bila še jako živahna, pa vender ne tólika, kakor z Ljubljano.

Navédene številke pričajo pač dovolj, da predniki naši niso čutili tólike potrebe za dopisovanje, kakor jo čutimo mi, še bolj pa se moramo čuditi njih zaupnosti v poštni urad. Zanašali so se popolnoma, da bode njih pošti oddano pismo tudi istinito dospelo tjakaj, kamor so želeli. V nekoliko je bilo to zaupanje tudi upravičeno; kajti

vsacemu poštarju je bilo mnogo do tega, da je pismo res našlo svojega adresata, saj je bila polovica teh dohodkov vendar poštarjevo plačilo. Dohodki novomeškega poštarja so bili l. 1799. polovica poštarine za pisma in 150 gld. državnega priboljška. Ko je vlada pozneje oprostila vsa oficijalna pisma poštarine in s tem oškodovala novomeškega poštarja v njegovih dohodkih, primeknila mu je 303 gld. na leto, pozneje l. 1803. pa še 60 gld. za pisárski pôsel. Leta 1818. pak ga je zopet prikrajšala in mu dovolila le polovico pisemske poštarine in 60 gld. za pisárski pôsel.

Skrbeli so torej poštarji, da se pisma niso pogubljala. Zato je redkokateri človek kako pismo priporočil (rekomandoval). Priporočena pisma so hodila po avstrijskih poštah menda že od prvega začetka; vsaj patenta, s katerim se je uvela rekomandacija, zaslediti nisem mogel nikjer. Razven poštarine so plačevali ljudje le še po 6 krajcarjev priporočilne pristojbine od pisma in to, naj si je bilo lahko ali težko. Spočetka ni dobil pošiljatelj nikacega potrdila o svojem priporočilu v róke, l. 1789. pa je cesar Jožef II. določil, da je smeti ljudem dajati tudi recepise, za katere so pa morali plačevati še posebej po 3 krajcarje, ki jih je poštni urad prisodil slábo plačanim uradnikom v priboljšek. Privoščimo jim ga, saj je dosti majhen, kajti redkokdaj je komu prišlo na misel, pismo priporočiti. Tekom desetih let 1799.—1809. prejela je novomeška pošta samó v jednom meseci, meseca januarija 1809. l. 2 gld. 16 kr. priporočilne pristojbine, vse druge mesece pa menj, nekoč, meseca majnika 1799. l. celó samó 12 kr., in drugič meseca avgusta 1807. l., niti novčiča.

Poštarinski tarif Marije Terezije je ohranil veljavo svojo dolgo, do l. 1789. Jožef II. uredil ga je preprosteje s tem, da se ni več oziral na daljo, ki so jo pisma premerjala; od jednako težkih pisem se je plačevala tista pristojbina, naj jih je poslal človek še takó daleč, da so le ostala v Avstriji. Za pisma, namenjena na tuje, bila je določena sevéda višja poštarina.

Póleg navadnih pisem pa so pošiljali ljudje že odkar je hodila pošta tudi vrednostna pisma. Plačevali so pri oddaji po 10 kr. od vsakega stotáka njih vrednosti, pri prejemu pa postavno poštarino. Od gotovega denarja je zahtevala pošta po 2 kr. od goldinarja. Za poslani denar je bila pošta odgovorna, toda le takrat, če je prinesel odpošiljatelj denar v odprtem pismu na pošto ter ga izročil poštarju, ki ga je preštel in vpríčo njega zapečatil. Ta odgovornost pa je nehala, če so pisma prestregli sovražniki ali lopovi, če so zgorela, ali če jih je vzela povódenj.

b) Vožna pošta za potnike.

Zadnjič smo dejali, da je bilo potovanje na pošti neprijetno dovolj, ali bilo je tudi dragó. Vozarino je pošta zaračunjala po tem, koliko kónj je komu upregla in koliko pošt daleč ga je odvédla. Za 17. stoletje mi ta vožna poštarina (Fahrtaxe) ni znana; znano pa mi je, da je l. 1773. določila Marija Terezija: če se pelje potnik z j e d n i m konjem in le j e d n o pošto daleč, plača 45 krajcarjev starega denarja in ravno tóliko za vsakega konja in vsako pošto več. Iz Ljubljane v Pódpeč je bila n. pr. póludruga pošta, iz Podpečí v Sv. Ožbalt jedna, in od Sv. Ožbalta do Vranskega dalje zopet jedna. Z dvema konjema vozéči se potnik je plačal na tej poti, iz Ljubljane do Vranskega 5 gld. 15 kr.; v Novo Mesto pa, kamor se je vozil pet pošt daleč, 7 gld. in pol, vrhu tega je bila za postiljona izgovorjena pristojbina 15 kr. (Trinkgeld) in še 12 kr. za mazilo; vsa vožnja ga je stala torej skoraj 9 gld. (8 gld. 57 kr.), ali po denašnji veljavi denarja blizu 45 gld. To je gotovo draga vožnja, in pri tem se je potnik še slábo vozil, kajti sedel je na nepokritem vozu (noben poštar ni bil zavezan imeti pokrit voz), vozil se po grozno slabih cestah in v vednem prepíru s postiljoni, ki niso bili zadovoljni s postavno jim priznано pristojbino; s surovostjo, hudomušnostjo in celó pretépanjem so potnike takó dolgo mučili, dokler niso dali tólikega »Trinkgelda«, kolikeršnega so zahtevali.

Te vózne cene je cesar Jožef II. nekaterikrat znižal, potem pa zopet povišal. Franc II. postavil je novo ceno: 1 gld. od konja in pošte; potnik, ki se je peljal n. pr. z dvema konjema tri pošte daleč, plačal je 6 gld. Ta tarif je ostal do francoske okupacije. Ker takrat ni bilo še železnic, mislil bi človek, da ti je bil grozen dirindaj okoli poštnih vóz, toda temu ni bilo takó. Poglejmo le v zapisnik novomeškega poštarja. V njem so vpisani vsi potniki — takó je velela stroga postava — z imenom ali celó še po svojem stánu; kdor se ni izkazal kdo je, ni ga smela pošta odvesti dalje. Zabeléženo je takisto, koliko pošt daleč in s koliko konji se je kdo vozil, koliko je plačal in kateri postiljon ga je kočijažil. Tudi pri potnikih je imel poštar zaslužek od njih števila. Prvo leto poštarjenja svojega (1799. l.) imel je Fichtenau káj slábo. Meseca januarija je odvédel samó najst potnikov, namreč v Trébnje devet, jednega v Kostanjevico in jednega v Št. Jošt. Prvi se je oglasil dné 3. januarija, zatem ni bilo skoraj ves teden nikogar na izpregled, šele dné 8. prišel je zopet jeden, za tem dné 9. in 10. po jeden. Potem pa je zastonj pogledoval po potnikih do dné 22. januarija, a ta dan sta se oglasila dva: baron Taufferer in

nekov Novomeščan Novak, dné 23. gospod Langer, dné 25. dva Hrvata in ravno takó tudi dné 28. januarija.

Sevéda je bil ta mesec za potnike kàj malo ugoden. Toda še neugodnejši je bil februarij; poštar je odpravil samó štiri ljudi, in sicer dné 15., 17., 21. in 28. februarija. Najboljši mesec tega (1799. l.) bil je avgust, v katerem se je s pošto vozilo 32 potnikov. Ves zaslužek tega leta je znašal 693 gld. 9 kr., vseh potnikov je bilo 233. Najboljši dan v letu je bil dan 23. avgusta; poštar je zapregel ta dan štirikrat: 1) nekemu Benaziju v Metliko; 2) znanemu ljubljanskemu suknarju in fabrikantu Desselbrunnerju; 3) Novomeščanu Novaku in 4) dvema Judoma, vsem tem v Trébnje.

Vojskino časi so dobro vplivali na vožno pošto za potnike. Leta 1800. prepeljala je novomeška pošta 250 potnikov, ki so ji dali 732 gld. zaslužka. Leta 1801. pa 307 potnikov za 875 gld. 14 kr.; naslednja tri leta se je za vožnjo oglasilo prvo leto: 235, drugo 215, tretje 215 ljudij, ki so dali pošti l. 1802. največ zaslužka 758 gld. 30 kr.; a vojskino leto 1805. vrglo ji je 1002 gld. 18 kr.

Dostikrat je dal poštar nalašč zapreči, to se pravi v kraje, kjer ni bilo poštne postaje, n. pr. v Št. Jošt, Pogánice, kamor je zaračunal pol pošte, na Rako, v Draskovič, na Strugo, na Volavče, v Rakovnik, v Toplfce, na Otočec, v Gracarjev Turn, Klevévž, na Gorjance, v Rupreč Vrh itd.

Potniki so bili po svojem stánu največ plemenitaži, ki so se radi vozili z več konji, negoli drugi ljudje. Póleg kneza in več grofov Turjačanov srečujemo na poštni cesti mnogo kranjskih grofov in baronov; po številu kónj, ki so si jih dajali uprezati v poštne vozove, posnemamo lahko ali njih veljávo, ali njih veliko imetje, ali pa tudi njih domišljávo in gizdavost. Ta in óni med temi gósti bi se bil smel pač zadovoljevati z manjšim številom kónj; vsaj protokoli dežélne gosposke, v katerih so zabeléžena molédovanja za to ali óno denarno pomoč iz deželnega zaklada, kažejo marsikaterega pomóči prav potrebnega kavalirja, ki je pa na pošto sédel kolikor mogoče široko; a da ne bo nepotrebne zamere, zamolčimo rajši njih imena.

Jako veliko se je vozilo vojaških dostojanstvenikov, mnogo generalov, med njimi nahajamo tudi generala Latzija in d'Espagnja. A tudi trgovci in obrtniki raznih národnostij so se oglašali pri novomeškem poštarji. Temu sestavku smo dali naslov »Zgodovina kranjske pošte« in očitalo se nam bode morebiti, da smo segli predaleč, ko se vender sučemo po največ ali skoro zgolj okoli novomeškega poštarja. Ali naše prepričanje na to stran je, da velja to, kar pripovedujemo o novo-

meški pošti, tudi za vse druge na Kranjskem. Trgovci so bili po največ Kranjci, Ljubljančanje in Hrvatje, a tudi Dunajčanje, Gračanje, Madjari, celo neka »Schässburgerin« iz daljnega Erdeljskega je vpisana v poštno knjigo. Kaj sta bila óna dva Francoza, ki sta potovala leta 1799., ali trgovca, ali morebiti potnika, ki sta se vozila za zabavo svojo, ne vémo povédati.

A tudi preprostih kmetov in rokodelcev je prihajalo časih komu na misel, da je — pač v sili — najel poštni voz.

Poštarina je bila sicer na tanko in sevéda za vse jednaka določena, vendar je marsikdo plačal za tisto pot veliko menj ali več, kakor kdo drugi, kaj pa je bilo temu povod, ne vémo povédati; morebiti samó poštarjeva milost ali nemilost? Leta 1799., ko je bil tarif od vsacega konja za vsako pošto po 1 goldinar, plačal je neki prékupec volov, ki se je peljal v Kostanjevico póludrugo pošto daleč s tremi konji, 4 gld. in pol, kmalu zatem pa so plačevali trgovci, vozeči se z ravno tóliko kónji v Kostanjevico, le 3 gld. Metliški mestni pisár bi po tarifu moral do Brežic plačati 5 gld., a plačal je 6 gld. 15 kr. Celó ljudje, ki so se vozili tisti dan in na ravno tisto poštno postajo, plačevali so nekateri več, drugi menj, dosledno pa je poštar duhovnikom, posvetnim in redovnikom zaračunjal več, kakor drugim ljudem, toda nikoli ni s ceno poskákoval pri plemenitnikih čez ójnice, ali, kakor smo že rekli, povoda temu nepravilnemu računanju ne moremo najti.

Sicer pa smo čestite bralce svoje že takó pitali s podrobnostimi, da bode skoro blizu vsem dovolj, njim in nam. Pomeknimo se torej v zgodovini kranjske pošte nekoliko dalje, v francoske čase.

Francozje so v obče pustili pošto v početku vladanja svojega táko, kakeršna je bila v avstrijski dóbi; prestvarili so največ tu pa tam kako malenkost. Imeli so drugih opravkov čez glavo. Leta 1809., torej prvo leto, ukazal je intendant v poštних stvaréh le, kakšno opravo naj imajo pismonoše in postiljoni, da morajo imeti našive v francoskih barvah, na rokavih pa našite ploščice s slovenskim napisom: »Pisna pošta za ilirske pokrajine«. To je bil jedini francoski ukrep v poštних stvaréh z leta 1809. Leta 1810. so znóva objavili óni patent Jožefa II. z l. 1789., ali bolje rečeno, storili so avstrijski poštni patent veljaven tudi za vse dežele ilirskega kraljevstva; le Dalmacijo so izvzeli ter jo šteli z ozirom na poštne stvari med inostranske dežele, dasi je bila politično v najtesnejši zvezi z Ilirijo.

Šele ko so Francozje uredili slovenske pokrajine po svoje, lotili so se tudi prestvarjenja pošte. Generalni guvernér Bertrand je izdal dné 11. septembra l. 1811. pouk, kakó želí, da je biti uravnanim po-

štam, ki bodo prevažale potnike (Pferdepostdienst). Po tem patentu so se morali vsi, ki so hoteli biti poštarji, oglasiti za to službo pri generalnemu guvernêrji. Službo so morali odpovedati najmenj šest mesecev prej; kdor jo je prej popustil, najeli so mu namestnika na njegove troške. Odgovorni so bili poštarji za vse, kar so njih postiljoni zakrivili ali po nerodnosti ali iz hudobnosti. V poštnem hlevu je morala vso noč goreti luč in vsaj po jeden postiljon bedeti, da se kurirji — to so bili pótje, ki so prenašali vladna pisma — niso po nepotrebnem mudili. Kurirje je moral poštar pred vsemi drugimi najprej odpravljati in prevzemati od njih pisma v tistem redu, v katerem so prihajali na postajo. Postiljone, ki so morali biti najmenj po 16 let stari, izbirali so si poštarji samí. Omišljati so morali zánje posebno obleko: sukňjo od temno-zelenega sukna z rdečim ovratnikom; podšita je bila z ravno takim rdečim suknom, kakor ovratnik, ali če že ne vsa, vsaj tóliko, kolikor se je je videlo na ogljih, kjer je bila nazaj privihnena; ti ogli so bili pritrjeni z zapóno (Agraffe). Na sukňjo so bili prišiti medenínasti gómbi. Na kozlu je moral sedeti postiljon vedno v škornjih z visokimi zvihi in na rokavu imeti prišito ploščico z imenom pošne svoje postaje, da se je védelo, odkod je prišel in kam se zopet vrne. V to ploščico je bil vdelan tudi grb francoskega cesarstva. S potniki se postiljonu ni bilo smeti nikdar pričkati; zažugano mu je bilo, da ga zapodé, če to storí, ali ga celó še kaznujejo, kadar bi bilo treba. Zagroženo pa mu je bilo še bolj zahtevati od potnikov več, nego mu je šlo.

To je bilo natančno določeno, in ravno takó natančno je bil določen tudi poštarjev zaslužek. Če je upregel poštar svoje konje v pošto za pisma, dobil je od konja in od pošte po 1 frank in 30 centimov, postiljon njegov pa 37 centimov. Če je peljal na takem vozu več negoli jednega potnika, dobil je še za vsacega po 1 frank priboljška. Toda večkrat nego v pošto s pismi je bilo treba óne čase zaprezati v pošto za potnike. Tu je dobil poštar od konja in pošte póldrugi frank, postiljon njegov pa 75 centimov. Za vozove je moral poštar skrbeti sam; sam jih je moral dati narediti in sam jih popravljati. Kar so potniki plačevali za vožnjo na pošti, spravljala je sevêda vlada v svojo blagajnico ter odtod plačevala poštarje in postiljone. Kolikor več je poštar odpravil potnikov na svojih vozéh, tóliko več je priteklo v državno blagajnico, a temveč so trpeli tudi konji in vozjé. Za to mu je država plačevala malo odškodnino: za odkrit voz po 75 centimov, za pokrit póldrugi frank. Upreči pa je smel tóliko kónj in jih torej za vsako vožnjo državi takisto tóliko zaračunjati, ko-

likor potnikov mu je sédlo v voz. Sicer pak so se potniki tudi lahko s poštarjem za plačo pogodili, če so imeli veliko in težke prtljage ali če so bili samí takó težkí, da jih poštar ni hotel šteti vsakega samó za jednega človeka. Vlada se za to ni brigala, plačala je le tólikrat po 1 frank 50 centimov, kólikor se je v pošti vozilo potnikov.

Poštni érar je plačeval odškodnino celó tačas, če je komu poginil poštni kónj za kužno boleznijo, in sicer po 100 frankov za konja, to pa najbrž zato, ker se kónji, ki so v jednomér na cesti, lože okužijo od ónih, ki ližó le domače jasli. Precèj doberšen postranski zaslužek poštarjev je bilo tudi tistih 25 centimov, ki jih je moral plačevati navaden voznik, kadar je vozil potnika ali pa tudi samó prtljago njegovo na vsaki postaji, mimo katere se je vozil, plačati je moral poštarju 25 centimov.

Štafet poštarjem ni bilo smeti vzprejemati, to pa najbrž iz vojaških in političnih ozirov ne. Če se je kdo oglasil pri njih s táko željo, odpraviti so ga morali na poštno voditeljstvo, ali če ga v njih okraji ni bilo, na óno postajo, kjer je bilo.

Razvade, kakeršnih je bilo videti na poštnih cestah v avstrijskih časih, sevéda takisto sedaj niso izginile kar mahoma. Tudi francoski vladi se je zdelo umestno, prepovedati potnikom in zlasti kurirjem, poštno konje pretepati in jih preveč gnati. Če se je pohabil ali celó poginil pri tem kakšen kónj, plačati ga je moral tisti, kdor je to zakrivil.

Cesté so bile tudi takrat še kàj slabe, posebno vkréber se poštni vozjé niso radí preHITEVALI. Po hribskih cestah so priprezali v pošto vóle, toda le, če so potniki to zahtevali; priprego pa so morali plačévati oní brez ozira na to, da so odšteli že poštno pristojbino. Škoda, da generalni guvernêr v tem svojem dekretu ni povédal, kaj naj se zgodí takrat, ko bi se potniki branili plačati volóvsko priprego. Ali so postiljoni konje takó dolgo preteпали, da so napósled vender vzpeljali v klanec, ali so pa morebiti potniki samí pritisnili in se uprli v voz?

Tudi cestarine in mostarine so morali potniki plačevati samí.

Če si je naročil kdo poštnih kónj, ali se ni odpeljal o določenem času, plačati je moral kazen jedno pošto in dati tudi postiljonu darilo; kdor se je pa le predolgo mudil in se o napovédanem času ne odpeljal, plačal je še pol pošte ter moral postiljona odškodovati. ¹⁾

Takih manjših in večjih postranskih troškov se je nabirala na dolgi poti cela kôpa, potovanje torej tudi v tej dóbi ni bilo nikakor cenéno.

¹⁾ »Kais. Decret vom 11. Sept. 1811« v novomeškem arhivu.

Takó je stala n. pr. pošta iz Ljubljane v Trst za osebo 20 frankov 68 centimov, na Vransko 10 fr. 34 c., v Kostajnico 36 fr. 55 c.; v tem pa pristojbine za postiljone sevéda niso še vštete. Zopet moramo tu opomniti, da je imel denar takrat veliko večjo veljavo, kakor danes, in da tisti prave cene ne ugame, kdor šteje tedanji frank po denašnjem borznem kurzu; sicer pa bi bile te cene tudi takó sojene visoke dovolj.

Takó so uredili Francozje pošto na Slovenskem l. 1811. Leta 1812. lotili pa so se tudi uredbe tekúnske pošte (Postenlauf, Couriers); to je bil nekak korak nazaj, kajti po vélikih državnih cestah na Kranjskem so pisma že za Valvasorja če ne že vozili, pa vsaj na kónjih prenašali; le po postranskih ali menj važnih poštnih cestah so se pomikali pótje in tekúni. Tekúnsko pošto so Francozje uravnali takó, da je iz Trsta prihajala vsak dan, iz Dalmacije in Górenjega Koroškega pa le po dvakrat v tednu, iz Novega Mesta, Karlovca, Kostajnice, Reke, s Francoskega, iz Italije in Goriškega po trikrat, nemška pošta pa preko Vranskega po štirikrat v tednu. ¹⁾

Ko so prepodili Francoze s Kranjskega, ostale so njih naredbe še dolgo veljavne, nekatere celó do najnovejšega časa, v katerem pa se je pošta popolnoma prelevila ter dosegla tudi v Avstriji svoj vrhunec.

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal Anton Svetek.

(Dalje in konec.)

solnčnim zahodom se góstje poslové in mi se vrnemo v vojašnico.

Drugega dné za rana doide nepričakovano povelje. Ukaže se nam, da se požurimo z menážo in se pripravimo proti póludnevi na odhod, kam? povédali nam niso. Prvi bataljon 17. pehótnega polka, deseti strelski bataljon in jedna górska baterija se zberemo pred vojašnico in točno ob 12. uri odrinemo proti »Koblji glavi«, precèj visokemu vrhu, pod katerim izvira studenec v Bosni mnogočislane slátine. Med potjo pozvémo namen pohoda svojega. Čudno se nam je zdelo že prej, da nam takó resno delo prikrivajo, a sedaj smo majali z glavami, češ, da nas vedó v klávnico, iz katere niti jednega lasú ne prinesemo nazaj!

¹⁾ Dimitz l. c. IV. 340.